

בעל שם טוב על פרקי אבות¹ – פרק א'

משנה א' - מִשָּׁה קִבַּל תּוֹרַת מִסִּינַי, וּמִסְרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ, וְיְהוֹשֻׁעַ לְזִקְנִים, וְזִקְנִים לְנָבִיאִים, וְנָבִיאִים מִסְרָהּ לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הָיוּ מְתוּנִים בְּדִין, וְהִעֲמִידוּ תִלְמִידֵים הַרְבֵּה, וַעֲשׂוּ סִיג לַתּוֹרָה.

א

משה הסכים לתת תורה לישראל – מחמת ענוה

א) שמעתי פירוש המשנה משה קבל תורה מסיני והוא דקשה מאי טעמא בתחילת השליחת סירב ואמר מי אנכי כי אלך וכו'. וכאן בקבלת התורה נתרצה מיר וע"כ משום דסבר דאין זה גדולה כי אם שפלות, והראיה במה שנבחר הר סיני לפי שהוא שפל ונמוך מכל ההרים וסבר שגם הוא נבחר לפי שהוא שפל מכל אדם, וזה משה קבל תורה היינו מה שנתרצה לקבל התורה ולא חשיב זה לגדולה כי אם לשפלות ולמד זה מסיני. (ועיין ספר כתונת פסים פרשת בהר). וזה גם כן מה שאמרו חז"ל יראה לגבי משה מלתא זוטרתא היא, כי משה נולד בשכר היראה שיראו המילדות את אלקים ומחמת שהיה משה שפל מאד בעיני עצמו מחמת זה סבר דיראה מילתא זוטרתא היא. ועל כן צריכין לשמוע דברי תורה ומוסר גם משפל אנשים וזה נשמע ממה קבל תורה מסיני. (צפנת פענח, לשון חסידים)

ח

חמשים שערי בינה חסר אחת ניתנו למשה

איתא בגמרא (ראש השנה דף כ"א) חמשים שערי בינה ניתנו למשה חסר אחת וכו', שמעתי בשם מורי זלה"ה טעם שניתן רק מ"ט שערי בינה למשה ולא שער החמשים, וחירץ כי שער החמשים הוא חוזר ומתחיל נ' שערים למעלה מזה, וכן למעלה עד אין סוף, כי שנת החמשים דיובל עולה לכאן ולכאן וכו'. (תולדות יעקב יוסף, פ' דברים)

יב

יש להשתמש בענוה והתנשאות כאחד

בשם הבעל שם טוב הקדוש זכותו יגן עלינו, משה הוא בחינת הדעת, והר סיני הוא רומז לשני הפכיים, הר הוא בחינת גאווה וסיני הוא בחינת שפלות וזהו (בפ' בהר) וידבר ה' אל משה בהר סיני, שצריך האדם ליקח בחינת משה בחינת דעת לשני המדעות הללו הר וסיני, שיהיה בידו המשקל נגד היצר הרע לפעמים בבחינת סיני כי דרכו של יצר הרע להגיס דעתו של אדם בבחינת הר, ולפעמים עושה את עצמו כיצר טוב להשפילו בשפלות, בכדי למנוע אותו מעברות השם יתברך, ואז נקרא בבחינת סיני, ועצה לנגד מדה זאת מדה השפלות הוא לומר הלא יהודי אני, ונגד הגדלות, העצה הוא להשפיל עצמו מצד שפלות החומר והכל על ידי בחינת הדעת.

(צרור החיים)

משנה ב' - שָׁמְעוּן הַצְּדִיק הִקָּה מִשְׁגָּרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הוּא הִקָּה אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת הַסְּדִים.

¹ מסכת אבות עם פירוש רבינו ישראל בעל שם טוב נדפס בשנת תשכ"ה [הוצאת מקור החסידות] (מלוקט ע"י ר' ישעיה אריה [טבת תרע"ט - חשון תשנ"ב] ור' יהושע דבורקס)

כ

כפיית ההר – כדי שלא יפלו מעבודת השי"ת

ויתייצבו בתחתית ההר (שמות י"ט, י"ז) ודרשו רבותינו זכרונם לברכה בגמרא (שבת דף פ"ח) שכפה עליהם ההר כגיגית וכו', שמעתי מפי מורי זלה"ה, לכך כפה הקב"ה על ישראל הר כגיגית, ללמד שגם מי שאינו חושק לתורה ועבודת ה' מכל מקום אינו בן חורין ליבטל, רק יעשה בעל כרחו, וידמה כמי שכופין אותו לעשות בעל כרחו, והוא דרך טוב לאיש ישראל לימי הקטנות, שלא יבטל תמיד מעסק לימודו ועבודת ה' יתברך גם שאינו חושק, דמכל מקום עשה מעשה.

(בן פורת יוסף, פ' וישב)

משנה ו' - יהושע בן פרחיה ונתאי הארבל קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר, עשה לך רב, ויקנה לך חבר, והגוי דן את כל האדם לכף זכות:

משנה טז - רבן גמליאל היה אומר, עשה לך רב, והסתלק מן הספק, ואל תרבה לעשר אמדות:

לה

מעלת ההתחברות עם הציבור

טז) עשה לך רב. שמעתי פירוש עשה לך רב, התחבר עם הרבה אנשים כמו עם רב וגו', ורצה לומר שאם מתפלל ביחיד מחמת אונסו, יתכוון כי יש הרבה עוברי דרכים שמתפללים ביחיד, או מחזיקי כפרים, ותתחבר עמהם. וזהו שאמרו וקנה לך חבר ועל ידי זה הגי' דן את כל אדם לכף זכות, שעל ידי הציבור, נעשו היחידים רבים, ותפלת רבים אל כביר ולא ימאס (איוב ל"ו), וזוהו ממש דן אותם לכף זכות וק"ל, והוא הדין בעושה תשובה יתחבר עם רבים באופן הג"ל, וכיוצא בזה, ישמע חכם ויוסיף לקח עכ"ל. (תולדות יעקב יוסף, פ"ר מצורע)

משנה יז - שמעון בנו אומר, כל ימי גדולתי בין החכמים, ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. ולא המדברש הוא העקר, אלא המעשה. וכל המרבה דברים, מביא חטא.

לז

השתיקה יפה בכל זמן

יז) וכל המרבה דברים מביא חטא. חטא פירוש חסרון, שאפילו כשמדבר דברים עם בני אדם בחכמת התורה, מכל מקום השתיקה יפה מאוד יותר, שיכול בשתיקה לחשוב בגדולתו יתברך שמו, ולקשר עצמו בו יתברך שמו יותר משיקשר את עצמו בדיבור. (צוואת הריב"ש)

משנה יח - רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם.

מ

האמת מושפלת עד לעפר

על האמת. וזה אמת מארץ תצמח (תהלים פ"ה) מי שהוא בבחינת ארץ ונפשו כעפר לכל, לאיש כזה נצמח נקודת האמת, ואמר הבעל שם טוב זצ"ל בלשון אשכנז, הפסוק אומר אמת מארץ תצמח, וקשה, ווארום הייבט עם קיינר ניט אויף", כאשר עינינו רואות אם רואה אדם איזה דבר חשוב על הארץ אזי מיד מגביה אותו, רק התירוץ הוא, "עס וויל זיך אבער קיינר ניט איין בייגין", והבן.

(גאולת ישראל, פתגמין קדישין בשם הבעש"ט ז"ל)